

HISTORIE ŽENSKÉ EMANCIPACE JAKO TÉMA MUZEJNÍ PREZENTACE: PŘÍKLAD VÝSTAVY „VLASTNÍM HLASEM“¹

Jitka Gelnarová

The history of Women's Emancipation as a Theme of Museum Presentation: the Example of the Exhibition „In Her Own Voice“

Abstract: The article focuses on the exhibition 'In Her Own Voice', which the National Museum organised in 2019 to mark the 100th anniversary of women's suffrage in Czechoslovakia. The exhibition presented the history of the processes and paths of women's emancipation in the Czech lands in the last two centuries and put contemporary issues related to women's emancipation, gender equality and feminism into a historical context. The aim of this text is to present the concept of the exhibition and, through rich visual documentation, also its final form. It deals with the questions raised when preparing the concept of the exhibition and the dilemmas solved in the process. It highlights the limits of the possibilities of exhibiting this topic, which are linked to the nature of existing museum collections and the underrepresentation of certain themes and life experiences in them.

Keywords: In Her Own Voice exhibition – National Museum – history of women's emancipation – 100th anniversary of women's suffrage – museum collections – collection forming activities

Contact: PhDr. Jitka Gelnarová, Ph.D., Oddělení novodobých českých dějin Národního muzea, Václavské náměstí 68, 110 00 Praha; jitka.gelnarova@nm.cz

„Mít hlas znamená být člověkem. Mít co říci znamená být konkrétní osobou. Ale mluvení závisí na naslouchání a na tom, že jsme slyšet...“²

Článek je věnován způsobům, možnostem a limitům muzejní prezentace historie ženské emancipace a ženských a feministických hnutí/feministického aktivismu na příkladu výstavy *Vlastním hlasem*, kterou v roce 2019 uspořádalo Národní muzeum (NM). Jako hlavní autorka výstavy bych v tomto textu chtěla představit koncepci výstavy, otázky, které jsme si kladli, a dilemata, jež jsme řešili. A jako kurá-

torka NM bych také ráda poukázala na některé limity možnosti „vystavování“ tématu, které vycházejí z povahy stávajících sbírek a sbírkotvorné činnosti a podprezentovanosti určitých témat a životních zkušeností v nich.

V letech 2018–2020 si řada evropských zemí i USA připomínaly 100. výročí zavedení volebního práva žen. Národní muzeum se zařadilo mezi muzejní instituce, které na toto jubileum upozornily formou samostatného výstavního projektu.³ V roce 2019, tedy 100 let od doby, kdy ženy v Československu poprvé volily na základě všeobecného a rovného volebního práva,⁴ otevřelo výstavu *Vlastním hlasem*. Výstava se

1 Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023*/12.II.b, IČ 00023272).

2 Carol GILLIGANOVÁ, *Jiným hlasem: o rozdílné psychologii žen a mužů*, Praha 2001, s. 17–18.

3 Pro základní přehled o různých projektech k výročí v USA viz například facebookový profil „2020 Women's vote centennial initiative“. 2020 Women's vote centennial initiative [online] [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: https://www.facebook.com/2020Centennial/events/?ref=page_internal. Výstavní projekty ve Spojeném království jsou shrnuty v tomto článku: Joanne O'CONNOR, *Suffragette cities: events to mark the centenary of voting rights for women*, in: *The Guardian* [online], 31. 1. 2018 [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/travel/2018/jan/31/centenary-votes-for-women-anniversary-events-parades-exhibitions-suffragette-pankhurst>

4 Bylo to v obecních volbách, které se tehdy konaly v českých zemích, nikoli však na Slovensku a na Podkarpatské Rusi. Některé ženy v Čechách (nikoli však na Moravě a ve Slezsku) mohly již za habsburské monarchie volit do obecních zastupitelstev a také volit a být voleny do českého zemského sněmu. Více k tématu viz např. Jiří KOŘÁLKA, *Zvolení ženy do Českého zemského sněmu roku 1912*, in: Jiří PEŠEK – Václav LEDVINKA (eds.), *Documenta Pragensia XIII. Žena v dějinách Prahy*. Sborník příspěvků z konference Archivu hlavního města Prahy a Nadace pro gender studies 1993, Praha 1996, s. 307–320; Luboš VELEK, *První v Rakousku! Zvolení prvního poslance-ženy Boženy Víkové-Kunětické v roce 1912. Příspěvek k vývoji volebního práva a volebního chování v českých zemích v 19. a 20. století*, in: Milan VOJÁČEK, *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*, Praha 2007, s. 259–319; Jana MALÍNSKÁ, *Volební právo žen do říšské rady, českého zemského sněmu a obcí v letech 1848–1914*, *Střed. Časopis pro mezioborová studia Střední Evropy 19. a 20. století*, 2009, roč. 1, č. 1, s. 24–57.

soustředila nejen na volební právo žen a boj za ně,⁵ ale obecně na téma ženské emancipace, které zachycovala z historické perspektivy. Cílem výstavy bylo představit veřejnosti – zejména prostřednictvím hmotných dokladů – historii ženské emancipace a různých forem individuálního a kolektivního úsilí o ni v geografickém prostoru českých zemí. A zasadit tak aktuální otázky spojené s tématy emancipace žen, genderové rovnosti a feminismu, rezonující ve veřejném prostoru České republiky, do historického kontextu. Časově se výstava soustředila na období od 1. poloviny 19. století – tedy od prvních viditelnějších snah o emancipaci žen a počátků proženského aktivismu – do současnosti.

Výstavní projekt vznikl ve spolupráci dvou sbírkových odborů Národního muzea: Historického muzea a Náprstkova muzea. Do domu U Halánků, sídla Náprstkova muzea, byla také výstava symbolicky umístěna. Právě zde totiž žil a působil známý český reformátor a průkopník ženské emancipace Vojta Náprstek. A spolu s Karolínou Světlou tu také v roce 1865 založil Americký klub dam,⁶ ženský spolek, jenž jako jeden z prvních v Čechách otevřeně propagoval myšlenky emancipace žen.⁷ Génus loci domu U Halánků, konkrétně jeho význam pro dějiny ženské emancipace a ženských a feministických hnutí sehrál při výběru místa konání výstavy klíčovou roli. Tématu byly věnovány tři sály v přízemí muzea, šlo o prostor o celkové rozloze 403 m³. Výstava byla výsledkem práce mnoha lidí, zde jmenujme alespoň některé: autorka námětu a hlavní autorka: Jitka Gelnarová; spoluautorky: Marie Bahenská, Denisa Nečasová, Milena Secká, Ema Součková; kurátorka: Ema Součková; architektonické řešení: studio H3T architekti – Elena Seregina a Štěpán Řehoř; grafika: Jakub Uksa; produkce: Tereza Lišková. Výstava byla otevřena po třech letech příprav⁸ v květnu 2019 a trvala do ledna 2020.

Projekt můžeme zasadit jednak do kontextu připomínek výročí volebního práva žen, jednak obecně do kontextu snah feministické muzeologie o proměnu muzejní reprezentace žen a jejich historických zkušeností a požadavku zapojení genderové optiky do výkladu dějin. Tyto snahy mají různou podobu a projevují se ve sbírkotvorné, výstavní i edukační oblasti.⁹ V jejich základu je odmítnutí dichotomie „ženská“ „nepolitická“ „každodennost“ versus „mužské“ „velké dějiny“, stejně jako odmítnutí prezentovat mužskou historickou zkušenost (resp. historickou zkušenost některých mužů) jako zkušenost obecnou.¹⁰

Koncept *vlastního hlasu*

Na začátku procesu vzniku výstavy bylo přesvědčení, že muzea by se neměla vyhýbat aktuálním společenským otázkám, ale že by naopak mělo jít o prostory, kde probíhá kritický dialog mezi minulostí, přítomností a budoucností. Ženskou emancipaci jsme od počátku chápali jako aktuální téma a proces, který není ukončený. Zároveň jako koncept, jehož obsahy se mění v čase, prostoru a ve spojení s řadou dalších kategorií jako národ, etnicita, sociální vrstva, náboženství apod.

Ústřední ideou výstavy byl koncept *vlastního hlasu*, který zde v podstatě představoval synonymum pojmu *ženská emancipace*. Tu jsme vnímali jako možnost „hovořit“ „vlastním hlasem“, jako právo, resp. nárok na tento hlas – v přeneseném slova smyslu jako možnost definovat sebe sama, své životní role a cesty.¹¹ Idea vlastního hlasu zde zastupovala překonávání různých bariér a emancipaci žen v jejich různorodých, historicky podmíněných podobách – autority, které si nárokují právo definovat, co je pro ženy dobré a co je takzvaně „ženské“, existovaly v minulosti a existují

5 K volebnímu právu žen jako samostatnému tématu připravily později Masarykův ústav a archiv AV ČR, Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové a Národní muzeum menší výstavu nazvanou *Za volební právo žen!*. Konala se v prostorách Národního památníku na Vítkově od února 2020 do ledna 2022, autorkami výstavy byly Dana Musilová, Marie Bahenská, Jana Malínská a Jitka Gelnarová. Brožura z této výstavy vytvořená pro školní děti je ke stažení na stránkách Národního muzea: *Za volební právo žen*. Interaktivní průvodce výstavou určený pro děti školního věku, Praha 2020 [cit. 30. 8. 2021] Dostupné zde: https://www.nm.cz/file/f68c0c1353e926f2dbfc8191557c6cff/23463/Za_volebni_pravo_zen.pdf

6 Termín „americký“ odkazuje ke zkušenostem, které Náprstek nabyl během svého pobytu v USA, kam se uchýlil po své účasti v revolučních událostech v roce 1848. Po návratu seznamoval veřejnost s postavením žen v USA a Velké Británii, poukazoval na schopnost žen zastávat většinu povolání a stal se průkopníkem mechanizace domácnosti jako prostředku úspory ženina času. Jitka MALEČKOVÁ, *The Emancipation of Women for the Benefit of the Nation: The Czech Women's Movement*, in: Sylvia PALETSCHEK – Bianka PIETROW-ENKNER (eds.), *Women's Emancipation Movements in the 19th Century: A European Perspective*, Stanford 2004, s. 167–188.

7 Ke spojení mezi tématem ženské emancipace, prostorem Domu u Halánků a rodnin Náprstků viz mimo jiné Milena SECKÁ, *Americký klub dam: krůček k ženské vzdělanosti*, Praha 2012; Milena SECKÁ – Martin ŠÁMAL, *Byl to můj osud...: zápisky Josefy Náprstkové*, Praha 2014; Milena SECKÁ, *Jen Náprstková, prosím...: neobyčejný život v dobových pramenech*, Praha 2016; Milena SECKÁ, *Vojta Náprstek: vlastenec, sběratel, mecenáš*, Praha 2011; Irena ŠTĚPÁNOVÁ – Ludmila SOCHOROVÁ – Milena SECKÁ, *Ženy rodiny Náprstkovy*, Praha 2001.

8 Práce na výstavě probíhaly od 2. poloviny roku 2016 (svůj základní koncept jsem výstavní radě Národního muzea poprvé předložila v srpnu 2016). V prvních dvou letech šlo zejména o konceptuální práci a výběr většiny předmětů – na původním konceptu jsme dále pracovaly spolu se spoluautorkami výstavy Milenou Seckou, Marií Bahenskou a Denisou Nečasovou, v posledním roce také Emou Součkovou. Zároveň byla koncepce výstavy konzultována s dalšími odborníci a odborníky z akademického prostředí i paměťových institucí. Za cenné náměty a podnětné diskuse děkují vedle spoluautorek výstavy také Marii Fouskové Vyskočilové, Libuši Heczkové, Ľubici Kobové, Haně Krutílkové, Daně Musilové a Evě Uehrové. Produkční práce byly zahájeny v červenci 2018. Práce spojené s přípravou sbírkových předmětů a organizace zájmků probíhaly za koordinace Emy Součkové od srpna 2018. V prosinci pak byla zahájena spolupráce s architektonickým studiem H3T architekti, konkrétně architektky Elenou Seginou a Štěpánem Řehořem, a grafikem Jakubem Uksou. K otevření výstavy byl připraven česko-anglický popularizační katalog výstavy [Jitka GELNAROVÁ – Ema SOUČKOVÁ (eds.), *Vlastním hlasem / In Her Own Voice*, Praha 2019].

9 Pokud jde o sbírkotvornou činnost, jedním z inspirativních příkladů z poslední doby je projekt vytváření sbírky feministického hnutí 2. vlny v Národním muzeu Austrálie. K tomu viz: Alison BARTLETT – Margaret HENDERSON, *The Australian women's movement goes to the museum: The 'cultures of Australian feminist activism, 1970–1990' project*, *Women's Studies International Forum*, 2013, roč. 37, s. 85–94; Alison BARTLETT – Margaret HENDERSON, *Feminism and the museum in Australia: an introduction*, *Journal of Australian Studies*, 2016, roč. 40, č. 2, s. 129–139; Alison BARTLETT – Margaret HENDERSON, *What is a Feminist Object? Feminist Material Culture and the Making of the Activist Object*, *Journal of Australian Studies*, 2016, roč. 40, č. 2, s. 156–171.

10 Více k tématu feministické muzeologie článku Hany Krutílkové v tomto monotematickém dvojčísle.

11 Pro zamyšlení nad tématem hlasu žen v dějinách viz esej Mary Beard, dostupnou mimo jiné i v českém překladu Aleny Dvořákové: *Mary BEARDOVÁ, Veřejný hlas žen, aneb Slovo má slečna Triggsová, Souvislosti. Revue pro literaturu a kulturu*, 2014, č. 1 [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <http://souvislosti.cz/clanek.php?id=1590>

i nyní, přičemž bariéry, na které ženy narážely a narážejí, se různí, v některých případech jsou pro nás jasněji viditelné, v jiných jsou subtilnější – může jít o překážky právní, ekonomické, ale i bariéry předsudků a psychologické zábrany ve vlastní hlavě.

Koncept vlastního hlasu zde zároveň propojoval kolektivní a individuální rovinu ženské emancipace. Zastupoval jednak individuální hlas/y žen, individuální nárok na definici sebe sama a své životní cesty, jednak kolektivní hlas/y žen – ve smyslu ženských a feministických hnutí.

Název výstavy samozřejmě odkazuje také k volebnímu právu žen, jehož výročí výstava připomínala. Samotné úsilí žen o politickou participaci a reprezentaci pokládáme za důležitou součást boje za právo na vlastní hlas a ve výstavě jsme se snažili rozrušit, v souvislosti s Československem poměrně běžnou, představu volebního práva žen jako „daru“ – jako něčeho, co ženám „věnovala“ nová (první Československá) republika. Prostřednictvím konkrétních příběhů a autentických předmětů (plakátů, letáků, petic, publikací, politických praporů apod.) jsme prezentovali aktivity žen zacílené na získání volebního práva a mnohaleté úsilí aktivistek a jejich podporovatelů o jeho dosažení. K výročí odkazovala také hlavní barva výstavy – fialová, která je zejména v anglo-americkém prostředí pokládána za barvu (jednu z barev) boje za volební právo žen. Samotné zakotvení volebního práva žen v politickém systému první Československé republiky, ač šlo o důležitý milník, pro nás ale nebylo kauzálním vyvrcholením, resp. uzavřením procesu boje za právo na „vlastní hlas“. Ve výstavě jsme ukazovali nejružnější formy zneviditelnění, znevýhodnění a diskriminace, kterým ženy čelily a čelí v době po zavedení volebního práva, a různé formy reakcí na ně.

Ženské postavy v prostoru – *obsahy a cesty ženské emancipace*

Tím, kdo ve výstavě „hovořil“ „vlastním hlasem“, bylo dvacet šest známých i méně známých postav – šlo o ženy různých národností, žijících v různých dobách a různých sociálních prostředích v prostoru českých zemí a Československa. Architektka Elena Seregina a architekt Štěpán Řehoř (studio H3T architekti) a grafik Jakub Uksa jim dali podobu textilních baldachýnů stojících v prostoru. Postavy se nacházely ve třech sálech reprezentujících různé dobové kontexty (první sál období dlouhého 19. století; druhý sál a spojovací chodba do dalšího sálu období první republiky, druhé republiky a protektorátu Čechy a Morava; třetí sál pak období státního socialismu a dobu od sametové revoluce do současnosti).

Zapojení postav nám umožnilo představit téma poutavou formou a zároveň s tím nerezignovat na jeho komplexnost: Konkrétní ženy, resp. postavy ve výstavě nevystupovaly pouze „samy za sebe“, ale zároveň reprezentovaly určité typy situací, voleb a cest, kterými se – vedle nich nebo v návaznosti na ně – vydávaly také další ženy. Volbou po-

Obr. 1. Dům u Halánků, sídlo Náprstkovského muzea. Autorem fotografií je Jiří Vaněk.

stav bylo možné též „smířit“ diachronní a synchronní úroveň ženské emancipace – zachytit ženskou emancipaci jako *proces*, který má sociální, ekonomické nebo politické roviny a jehož fáze na sebe do jisté míry navazují, a zároveň jako koncept mající různé *obsahy*. Postavy nám umožnily ukázat různé podoby ženské emancipace dané různorodostí situací konkrétních žen a nahlédnout téma intersekcionalně, ve spojení s kategoriemi jako sociální vrstva, národ, věk, apod.

Ve výběru byly jak ženy, které jednoduše chtěly jít samy vlastní cestou a narážely na překážky, jež jim v tom bránily, tak ty, které svou činností usilovaly o zlepšení postavení žen jako sociální skupiny a byly spojeny s proženským aktivismem a/nebo ženskými/feministickými hnutími. Jednalo se o mix známých (Božena Němcová, Eliška Krásnohorská, Eliška Junková) a méně známých či úplně neznámých žen. Z těch veřejnosti spíše neznámých zmíníme například první telegrafistku v českých zemích Ludmilu Bozděchovou,¹² příslušnici československé armády na východní frontě za druhé světové války Jiřinu Somolovou-Predmerskou¹³ nebo Zlatu Medunovou, ve své době nejmladší traktoristku v Československu.¹⁴

Prvek postav nám zároveň umožnil pracovat s emocemi, které jsou důležitou součástí muzejního jazyka. K návštěvníkům a návštěvnicím postavy skutečně „promlouvaly“, vtahovaly je do svého příběhu. V textilních baldachýnech byla sluchátka, lidé mohli vejít dovnitř, nasadit si je a poslouchat.¹⁵ Symbolicky tak vstupovali „do kůže“ postavy, respektive do její hlavy. Jako by se na chvíli stávali onou postavou, měli možnost pokusit se vžít do toho, co asi prožívala, pocítit „její“ vztek, smutek, odhodlání, nadšení apod.

Promluvy postav, krátké úryvky vybrané z jejich veřejných projevů, děl či dokumentů osobní povahy (deníků, dopisů apod.), zachycovaly jejich postoje, požadavky, přání, sny a často právě pnutí mezi dobovou společností a jejich životní cestou.¹⁶ Postava Ludmily Bozděchové například přednášela svoji žádost císaři, aby mohly ženy pracovat

12 Za její „objevení“ a představení vděčím spoluautorce výstavy Mileně Secké.

13 Za návrh a zpracování jejího příběhu děkuji kurátorovi fondu Volyňských Čechů v Oddělení novodobých českých dějin NM Ondřeji Štěpánkovi.

14 Za její „objevení“ děkuji spoluautorce výstavy Denise Nečasové.

15 Sluchátka byla umístěna v takové výšce, aby si je mohly nasadit i menší děti.

16 Všechny promluvy viz katalog výstavy. J. GELNAROVÁ – E. SOUČKOVÁ (eds.), *Vlastním hlasem*.

Obr. 2. Pohled do prvního sálu od vchodu. V popředí postava Bohuslava Rajská.

na poště. Dělnická aktivistka Františka Skaunicová ve svém projevu pronášeném na sociálně demokratické schůzi v Brně v době první světové války požadovala zrovnoprávnění žen. V „hlavě“ Boženy Němcové pak zazníval úryvek z dopisu manželovi atd. Hlas postavám propůjčily současné ženy, většinou profesionální herečky.

Na látce každého z baldachýnů byla natištěna černobílá velkoformátová fotografie dané osoby. Ideální by bylo, kdybychom ve všech případech mohli využít fotografii (popřípadě daguerrotypii) celé figury dané ženy, abychom vytvořili iluzi osoby stojící v prostoru. Museli jsme ale pracovat s tím, co jsme měli k dispozici. U některých z námi vybraných žen nejen že nikdy neexistovala, popřípadě se nedochovala fotografie celé její postavy (to se týkalo zejména těch, které žily v období dlouhého 19. století), ale v některých případech nebylo možné v dostatečné kvalitě nalézt ani fotografii portrétní. Nebyl to však důvod k tomu, abychom danou osobu z výběru vyřadili. Absence obrazových materiálů poukazuje na neviditelnost daných žen pro historii a naši snahou bylo ke zviditelnění žen jako subjektů historie přispět, využili jsme tedy to málo, co se dochovalo, i za cenu toho, že postavy neměly v celé výstavě jednotný vizuální ráz. Architekti a grafik si s tím poradili kreativně a vznikl velmi zajímavý mix různých způsobů zobrazení žen. Některé měly podobu portrétů v nadživotní velikosti, v jiných případech to byla celá lidská postava, popřípadě postava s prostředím.

Ve dvou případech (u Ludmily Bozděchové a Marie Tůmové) se na textilních baldachýnech objevily skupinové fotografie, na nichž daná žena byla jednou z mnoha. To nám zároveň umožnilo vizuálně podtrhnout kolektivní rozměr emancipace, naše postavy byly skutečně „jednými z mnoha“, řada z nich byla součástí ženských, resp. feministických hnutí a právě účast v ženských kolektivech a spolicích měla zásadní vliv na jejich individuální životní volby. Například Ludmila Bozděchová, která se jako mladá dívka vydala za císařem s žádostí o to, aby ženy mohly pracovat na poště, by tento čin pravděpodobně nepodnikla, kdyby neměla zázemí a podporu v již zmiňovaném emancipačním kolektivu – Americkém klubu dam. Vybrané postavy tak ve výstavě zastupovaly i ty další ženy, které svojí, často mravenčí

Obr. 3. Pohled do prvního sálu z levé strany. V popředí postava Božena Němcová.

prací přispívaly ke změně. Dochované dobové fotografie zpravidla nebyly dostatečné kvality, i z tohoto důvodu se architekti a grafik rozhodli použít rastr, což vytvořilo iluzi určité snovosti, postavy v prostoru byly spíše tušené.

Cesty jednotlivých postav k emancipaci byly vyjádřeny nejen prostřednictvím hlasů, ale také sbírkových předmětů. Jednalo se buďto o vlastní (dotýkané) předměty (například kalamář Boženy Němcové, helma Elišky Junkové nebo senátorská legitimace Františky Plamínkové), nebo o předměty typické třeba pro danou profesi (například telegraf nebo lékařský kufřík). Většina pocházela ze sbírky Národního muzea, menší část tvořily výpůjčky.

V některých případech předměty představovaly „nástroje“ emancipace – například kalamář Boženy Němcové, malířská paleta, telegraf nebo zavařovací souprava, v jiných „produkty“ ženské emancipace, např. umělecké dílo (obraz, partitura, plastika), nebo její milníky (např. vysokoškolský diplom jedné ze dvou prvních českých lékařek); další byly vyobrazením samotných postav (busty Elišky Krásnohorské a Sidonie Nádherné).¹⁷

Sály – dobové kontexty, normy a bariéry

Ačkoli bylo lákavé úplně rozrušit chronologii a postavy z různých dob nechat stát ve výstavě vedle sebe, rozhodli jsme se chronologickou linku v základní míře zachovat. A to z toho důvodu, že dobový kontext hraje důležitou roli pro pochopení postav, jejich jednání, životních voleb a cest. Bez něj by se zrušila rovina vztahu – ve většině případů konfliktu nebo napětí – mezi postavami a prostředím, nebylo by jasné, na jaké bariéry postavy narážejí. Chtěli jsme také zachytit proměny genderových norem, do kterých společnost ženy a muže socializovala; hranic, které ženám vymezovala, a dominantního společenského diskursu o ženské emancipaci. Zároveň s tím jsme ale odmítli představu ženské emancipace jako lineárního pokroku ve smyslu postupného rozšiřování práv a příležitostí žen. Snažili jsme se ukázat, že prostor seberealizace žen se v historii rozšiřoval a zase zužoval.

K dispozici jsme měli tři sály různých velikostí, dva velké a mezi nimi jeden menší. Ve výstavě jsme, jak již bylo ře-

17 Velká část předmětů je zachycena v popularizačním katalogu výstavy. J. GELNAROVÁ – E. SOUČKOVÁ (eds.), *Vlastním hlasem*.

Obr. 4. Postavy v prostoru prvního sálu.

čeno, vymezili několik základních dobových rámců, ve kterých se postavy pohybovaly. První sál představoval období dlouhého 19. století. Druhý, menší sál pak kontext první Československé republiky, přes spojovací chodbu (protektorát Čechy a Morava) návštěvníci vstupovali do třetího, velkého sálu – procházeli obdobím státního socialismu směrem k současnosti. Řada postav by se teoreticky mohla nacházet ve více dobových kontextech (sálech), zasadili jsme je do toho, ve kterém jsme viděli těžiště jejich působení.

Charakteristické rysy dobových kontextů byly vyjádřeny pomocí textů, sbírkových předmětů, grafiky a také třeba nápisů na zemi, které zachycovaly bariéry, jež postavy a spolu s nimi návštěvníci a návštěvnice překračovali. Považujeme tyto překážky se v jednotlivých dobových kontextech lišila. Zatímco v prvním sále – dlouhém 19. století – hrály zásadní roli bariéry právní a na zemi tak figurovaly výroky jako „Do roku 1899 ženy nemohly studovat na vysoké škole,¹⁸“ nebo „O osudu dětí rozhoduje jejich otec.“¹⁹ V období

Obr. 5. V popředí postava Ludmila Šimáčková, za ní Klemeňa Hanušová a Sidonie Nádherná.

státního socialismu měly překážky, na které ženy narážely, jinou podobu, návštěvníci a návštěvnice si na podlaze třetího sálu mohli přečíst definici pojmů jako „dvojí břemeno“, „skleněný strop“ nebo konceptu „vyvlastněného hlasu“²⁰. V období po roce 1989 pak překračovali větu „*Nejsem feministka, ale...*“²¹

Dlouhé 19. století. Boj o právo na vlastní hlas

Téma výstavy otevíral úvodní text v předsáli. Dveřmi do prvního sálu pak už příchozí vstupovali do období dlouhého 19. století, do prostoru českých zemí jako součásti mnohonárodnostní habsburské monarchie. Dostávali se do kontextu, ve kterém zásadní roli hrála modernizace společnosti, působení národních, dělnických i ženských hnutí. Genderové, národní a třídní hierarchie se protínaly a vytvářely různorodé situace, ve kterých se ženy nacházely.

Přední stěna prvního sálu zachycovala pomocí hlavního textu, grafiky a sbírkových předmětů dobové normy femininity a ženských rolí a hranice ženského prostoru. Ty vycházely z modelu tzv. oddělených sfér,²² jenž vymezovaly

18 Více k překážkám ženského vzdělávání v českých zemích například Marie BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005.

19 Konkrétně viz rakouský občanský zákoník z roku 1811. 946/1811 Sb. zák., *Obecný zákoník občanský* [online]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojugywtcna>

20 Hana HAVELKOVÁ – Libora OATES-INDRUCHOVÁ (eds.), *Vyvlastněný hlas: proměny genderové kultury české společnosti 1948–1989*, Praha 2015.

21 K ambivalentnímu vztahu společnosti v ČR (Československu) po roce 1989 k feminizmu viz např. Kristýna CIPROVÁ – Linda SOKAČOVÁ, *Neziskové organizace působící v oblasti rovných příležitostí žen a mužů a feministický aktivismus*, in: *Gender a demokracie 1989–2009*, Praha 2009.

22 K tématu viz např. Daniela TINKOVÁ, „Oddělené sféry“ – tradiční polarita nebo dědictví 19. století?, in: Milan ŘEPA (ed.), *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*, Praha 2008.

Obr. 6. Za Bohuslavou Rajsskou na kolektivní fotografii členky Amerického klubu dam, vedle Eliška Krásnohorská.

Obr. 8. Marie Luisa Kirschner.

Obr. 7. Ludmila Bozděchová (s pěšinkou uprostřed a fižím) na kolektivní fotografii členek Amerického klubu dam, Eliška Krásnohorská, Anna Bayerová a další.

Obr. 9. Návštěvnice vchází do baldachýnu – vstupuje „do hlavy“ („do kůže“) postavy.

val veřejný prostor jako mužský, domácnost a rodinu jako doménu ženy, která měla být především matkou, manželkou a hospodyní. Zároveň byly normy a zejména pak realita žen (i mužů) významně ovlivněny kategoriemi národa a sociální vrstvy. Grafika stěny (ve fialové barvě) pracovala s velkoformátovou dobovou fotografií ženy²³ sedící v přítmi měšťanského pokoje. Toto vyobrazení zde reprezentovalo měšťanský ideál femininity 19. století – ideál ženy „soukromé“, který zároveň zdaleka neodpovídal realitě života velké části žen v této době. Výběr předlohy, jež nebyla příliš kva-

litní, byl v tomto případě záměrný, protože špatná viditelnost ženy na fotografii se zde stávala součástí sdělení: Žena na fotografii zanikala, byla téměř „neviditelná“, stejně jako byly ženy jako subjekty dlouho neviditelné pro historii.

Výtisk občanského zákoníku z roku 1811, podřizujícího ženu muži, umístěný v této stěně, reprezentoval právní bariéry ženského prostoru. Korzet z 90. let 19. století symbolizoval bariéry fyzické, resp. způsoby jejich vytváření (s korzetem pak kontrastovala didaktická tabule o škodlivosti šněrovaček, zavěšená na vedlejší stěně, která naturalisticky ukazovala

23 Šlo o Libuši Bráfovou.

Obr. 10. Uvnitř baldachýnu. Přepis promluvy postavy v češtině i angličtině byl zároveň nalepen na zemi – pro neslyšící návštěvníky a návštěvnice a ty, kteří nerozuměli češtině.

deformace ženského těla, jaké vznikaly v důsledku nošení korzetů). Dětská kolébka reprezentovala mateřství; v tomto případě jsme poukazovali také na to, že v rámci českého národního hnutí – v kontextu nedominantního postavení českého národa v monarchii – byly mateřství a zejména výchova dětí vnímány nejen jako základní atributy soukromé role ženy, ale jako úlohy „veřejné“, úkoly národního významu.²⁴ Taštička na peníze Marie Riegrové-Palacké, umístěná v další z ník v přední stěně, zastupovala charitativní práci jako způsob „vykročení“ ženy do veřejného prostoru, který byl pozitivně přijímán a v určitých prostředích očekáván.²⁵ Mohli bychom říct, že šlo o jakési „vykročení–nevykročení“, žena sice působila mimo hranice domácnosti, zároveň její práce nebyla finančně ohodnocena, byla činností „pro druhé“, jakousi formou „kolektivního mateřství“ – žena zde nebyla matkou pouze svým dětem, ale všem potřebným.

Obr. 11. Přední stěna prvního sálu výstavy – znázornění genderového řádu dlouhého 19. století.

Obr. 12. Levá boční stěna prvního sálu – „prostory“ části postav – v popředí „prostor“ Boženy Němcové s replikou jejího psacího stolu, na které leží její kalamář, dále „prostory“ Ludmily Šimáčkové, Klemeni Hanušové, Sidonie Nádherné a Karly Máchové.

Realita žen v 19. století byla mnohem různorodější, než implikoval model oddělených sfér. Na rozpor mezi měšťanským ideálem a reálným životem velké části žen poukazoval další předmět umístěný na přední stěně – obraz od Carla Roberta Crolla *Stavba mostu na ostrově Štvanici*, který zachycoval těžkou práci dělníků a dělnic na stavbě Negreliho viaduktu v polovině 19. století.²⁶ Odkazoval k tomu, že vysoké procento žen v dlouhém 19. století pracovalo mimo domácnost, a to v naprosté většině na nekvalifikovaných pozicích, jako dělnice, služebné, nádenice nebo čeledí, v roce 1890 tvořily podle dobové statistiky ženy 32 % (pro Čechy), resp. 30 % (pro Moravu) dělnictva zaměstnaného v továrnách.²⁷ Nad obrazem umístěný velký nápis „Žena jest na svém místě jenom v rodině,“ pocházející z časopisu *Pokrok* z roku 1874, měl v tomto kontextu vyznívat pokrytecky

24 Více ke konstrukci femininity v českém národním hnutí viz Jitka MALEČKOVÁ, *Nationalizing Women and Engendering the Nation: The Czech National Movement*, in: Ida BLOOM – Karen HAGEMANN – Catherine HALL (eds.), *Gendered Nations: Nationalisms and Gender Order in the Long Nineteenth Century*, Oxford – New York 2000, s. 293–310.

25 K veřejné činnosti samotné Marie Riegrové-Palacké, která byla v mnoha směrech průkopnická a měla v sobě tendence k profesionalizované sociální práci, viz např. Marie BAHENSKÁ, *Ženy ve veřejném životě ve druhé polovině 19. století. Spolek svatě Ludmily a činnost Marie Riegrové-Palacké*, *Český časopis historický*, 2005, roč. 103, č. 3, s. 549–571.

26 Obraz je součástí sbírky Muzea hl. města Prahy. Za nápad vystavit toto dílo děkuji Marii Fouskové Vyskočilové.

27 Marie BAHENSKÁ – Dana MUSILOVÁ – Libuše HECZKOVÁ (eds.), *O ženské práci: dobové (sebe)reflexe a polemiky*, Praha 2014. Další statistiky týkající se ženské práce v období dlouhého 19. století v prostoru habsburské monarchie viz Marie BAHENSKÁ – Dana MUSILOVÁ – Libuše HECZKOVÁ, *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: o ženské práci*, České Budějovice 2017.

Obr. 13. Pravá boční stěna prvního sálu – „prostory“ další části postav – Bohuslavy Rajské, Ludmily Bozděchové, Elišky Krásnohorské, Anny Bayerové a Marie Tůmové.

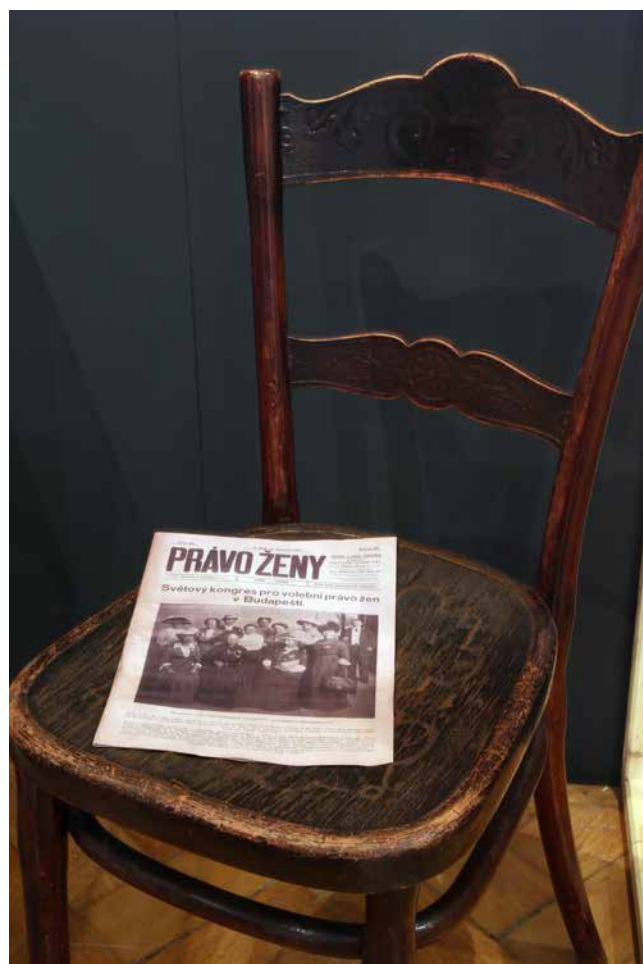

Obr. 14. Busta Elišky Krásnohorské od Karly Vobišové.

a ve spojení se zmiňovanou fotografií ženy v salonu poukazyval mimo jiné na výrazné třídní limity možnosti naplnění ideálu „soukromé ženy“.

V prvním sále bylo jedenáct postav, po levé a pravé straně sálu pak stála dřevěná konstrukce, která vytvářela drobné prostory jednotlivých postav, náznaky prostředí každé z nich, v těchto prostorech se nacházely předměty spojené s danou postavou a jejím příběhem. Součástí byly také životopisné medailonky, které tento příběh přibližovaly.

Postavou, která téma výstavy uváděla, byla první česká kvalifikovaná učitelka Bohuslava Rajská (1817–1852), jejíž příběh ukazuje limity veřejné činnosti ženy v 1. polovině 19. století a očekávání, které formující se národní hnutí od české ženy mělo. Rajská si ve 40. letech 19. století v Praze ve Vodičkově ulici otevřela soukromou dívčí školu, po několika letech se však pod nátlakem rodiny a přátel své práce učitelky vzdala, aby jako manželka a náhradní matka čtyř dětí spisovatele Františka Ladislava Čelakovského tomuto významnému představiteli českého národního obrození „vytvářela zázemí“. Rajská na výstavě zastupovala situaci

Obr. 15. Židle dotváří náznak prostředí sálu Ženského klubu českého v Jugmannově ulici v Praze, kde se odehrávaly schůze Výboru pro volební právo žen. Časopis *Právo ženy* vycházel pod vedením Zdenky Wiedermannové-Motyčkové mezi lety 1911 a 1914 v Brně.

ženy, která „vykročila“ mimo hranice soukromého prostoru a byla „vrácena zpět“.²⁸ Toto vykročení a návrat zpět zde reprezentovaly dva předměty postavené do kontrastu: netradiční portrét Rajské od J. B. Klemense z počátku 40. let 19. století, který ji zachycuje při laboratorních pokusech,²⁹ a vzorkovník výšivek, ježž Rajská darovala jako svatební dar svému budoucímu manželovi. Vedle Rajské stála postava její přítelkyně Boženy Němcové (1820–1862), spisovatelky a ženy, která na hranice patriarchální společnosti své doby narážela velmi tvrdě. Její cestu k emancipaci ve výstavě reprezentoval také její vlastní kalamář (umístěný na replice jejího psacího stolu), zde vnímaný jako nástroj obživy a zároveň prostředek sebevyjádření.

S dalšími postavami, přibližně o generaci mladšími, se pak už návštěvníci a návštěvnice dostávali do období, kdy se ženská emancipace stala předmětem kolektivního úsilí. Polovinu 19. století můžeme pokládat za počátek českoja-

28 K Bohuslavě Rajské z perspektivy jedné z představitelk první generace akademicky vzdělaných českých žen viz Vlasta KUČEROVÁ, K historii ženského hnutí v Čechách. Amerlingova éra, Brno 1914.

29 K portrétu blíže viz Lubomír SRŠEŇ, Nevšední příběhy portrétů: Puchmajer, Sedláček, Hanka, Rajská, Němcová, Praha 2011.

Obr. 16. Pohled na první sál ze zadní strany. V popředí postava Karla Máchová.

Obr. 19. Zadní stěna prvního sálu věnovaná první světové válce, zachycující válečný prožitek zejména dělnických žen.

Obr. 17. Prostory postav v prvním sálu. V popředí „prostor“ Karly Máchové.

Obr. 20. Přední pohled na většinu postav ve druhém sále, představujícím období první republiky. Zleva Marie Tumlířová, Markéta Podstazká-Lichtenstein, Vítězslava Kaprálová, Eliška Junková a Františka Plamínková.

Obr. 18. Prostor věnovaný Sidonii Nádherné, její busta od Clary Rilke a podobizna od Maxe Švabinského. V pozadí prostor Marie Luisy Kirschner s jejím obrazem Nádvoří francouzského statku (70. léta 19. století).

zyčného ženského hnutí,³⁰ to bylo v dlouhém 19. století významně propojeno s hnutím národním.³¹

Ludmila Šimáčková (1844–1879) návštěvníky, jako jedna ze zakládajících členek, „přiváděla“ do prostoru Amerického klubu dam – emancipačního ženského spolku, který bychom s trochou nadsázky mohli spolu s Virginií Woolf označit jako „kolektivní“ *vlastní pokoj*.³² Klub připomínalo několik dochovaných předmětů, mimo jiné jedna z mnoha didaktických tabulí (již zmíněná tabule zachycující deformaci ženského těla způsobenou používáním šněrovačky) nebo skládací globus – předměty, které Vojta Náprstek přivezl na počátku 60. let 19. století z Velké Británie. Šimáčková sama si v první polovině 60. let v Praze otevřela obchod se šicími stroji značky Wheeler a Wilson.³³ Jeden stroj této značky spolu s reklamním plakátem na její obchod ji také na výstavě zastupoval, reprezentoval význam mechanizace domácnosti pro ženskou emancipaci – uspořený čas, který ženy mohly věnovat svému vzdělání a rozvoji. Můžeme

30 Vznik prvních českojazyčných ženských spolků datujeme do roku 1848, šlo o Spolek Slovanek a Slovanskou Dennici. J. MALEČKOVÁ, The Emancipation of Women for the Benefit of the Nation, s. 171.

31 K propojení českojazyčného ženského hnutí s nacionalismem v období dlouhého 19. století viz zejména J. MALEČKOVÁ, The Emancipation of Women for the Benefit of the Nation nebo Katherine DAVID, Czech Feminists and Nationalism in the Late Habsburg Monarchy: „The First in Austria“, Journal of Women's History, 1991–1992, roč. 3, č. 2, s. 26–45.

32 Virginia WOOLF, Tři guineje; Vlastní pokoj, Praha 2020.

33 K Ludmile Šimáčkové, jejíž sestrou byla Josefa Náprstková (obě rozené Křížkové) také viz M. SECKÁ – M. ŠÁMAL, Byl to můj osud a M. SECKÁ, Jen Náprstková, prosím.

Obr. 21. Předměty umístěné po stranách sálu zachycovaly normy ženskosti a genderový řád meziválečného období. V horní části zachycené stěny je vidět § 106 ústavy z roku 1920: „*Výsady rodu, pohlaví a povolání se neuzŇávají.*“

tedy říct, že postava Ludmily Šimáčkové na výstavě reprezentovala pojetí ženské emancipace jako *času a prostoru pro sebe sama*.

Prostor Amerického klubu dam představoval zázemí také pro další z postav, Ludmilu Bozděchovou (1848–1924). Ta se, jak již bylo řečeno, jako mladá dívka vydala za císařem se žádostí o to, aby povolil ženám pracovat na poště. Její individuální čin měl zásadní kolektivní důsledky, císař skutečně působení žen na poště povolil, a sama Bozděchová se stala první telegrafistkou v českých zemích.³⁴ Telegraf ze 70. let 19. století ve výstavě zastupoval její cestu k emancipaci a obecně pojetí ženské emancipace jako *ekonomické nezávislosti*, práva ženy užít se vlastní kvalifikovanou prací. Německy hovořící malířka a sklářská designerka Marie Luisa Kirschner (1852–1931), která se uměním živila dávno předtím, než bylo ženám v českých zemích povoleno studovat na akademii, a ukázky její tvorby pak na výstavě zastupovaly ženskou emancipaci nejen jako možnost užít se, ale také *možnost tvůrčího sebevyjádření*.

Pojetí emancipace jako *volnosti pohybu* a také reformu ženského oděvu pak na výstavě reprezentovala cvičitelka a propagátorka dívčího tělocviku Klemeňa Hanušová (1845–1918), kterou doprovázelo dobové sportovní náčiní a také ženský kalhotový cvičební úbor z přelomu 19. a 20. století.³⁵

Eliška Krásnohorská (1847–1926), neúnavná bojovnice za možnost žen studovat na středních a vysokých školách, ukazovala posun od emancipace jako možnosti užít se k emancipaci jako *rovnosti ve vzdělání*, která byla předpokladem plného uplatnění vlastního potenciálu.³⁶ Když si návštěv-

Obr. 22. Předměty spojené s postavami ve druhém sále. Každá postava zde měla jeden „svůj“ předmět.

níci/ce nasadili sluchátka, mohli si poslechnout, jak Krásnohorská vzpomíná na odsudky, se kterými se setkávala, když v Praze zakládala první dívčí gymnázium ve střední Evropě.³⁷ Na výstavě ji připomínala také busta od Karly Vobišové, mezi lety 1968 a 2011 umístěná v Pantheonu Národního muzea.

Strastiplnou cestu prvních vysokoškolaček k tomu, aby mohly své povolání svobodně vykonávat, připomínal příběh další z postav, jedné z prvních dvou českých lékařek Anny Bayerové (1853–1924), jejíž lékařský diplom z univerzity ze švýcarského Bernu z roku 1881 bylo možné na výstavě také vidět.

Další dvě postavy už návštěvníky a návštěvnice přiváděly na počátek 20. století, do doby boje za politická práva žen. Učitelka Marie Tůmová (1867–1925) je vedla do prostoru Výboru pro volební právo žen, kolektivitu, který svoji politickou činnost v době, kdy ženy podle zákona nemohly vstupovat do politických spolků, vyvíjel na hraně zákona.³⁸ Ženská emancipace zde znamenala především *politickou participaci a reprezentaci*. Na výstavě jsme prezentovali mimo jiné petici za volební právo žen z roku 1906, kopie volebních plakátů prvních žen kandidujících na počátku 20. století do českého zemského sněmu nebo dobové české překlady klasických děl první feministické vlny na Západě – *Obrany práv žen* od Mary Wollstonecraft a *Poddanství žen* Johna Stuarta Milla.

Novinářka, sociálně demokratická politička a vůdkyně dělnického ženského hnutí v Čechách Karla Máchová návštěvníky a návštěvnice zvala do prostoru své provizorní redakce dělnického *Ženského listu*.³⁹ Zde si mohli prohlédnout mimo jiné rukopisné poznámky její volební řeči jako kandidátky do českého zemského sněmu v roce 1912,⁴⁰ prapor připomínající masové demonstrace za tzv. všeobecné a rov-

34 K Ludmile Bozděchové stručně viz M. SECKÁ, Americký klub dam, s. 67.

35 Ke Klemeň Hanušové více viz Lucie SWIERCZEKOVÁ, Tělesná výchova žen a dívek. Klemeňa Hanušová, in: Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, Cesty k samostatnosti. Portréty žen v éře modernizace, Praha 2010.

36 Více k tématu např. M. BAHENSKÁ, Počátky emancipace žen v Čechách.

37 „*Tak na příklad i učitel státního ústavu pro vzdělávání učitelek dr. Hrys [...] věštil mně: ‚Bůh vás bude trestati za hřích proti zákonům jeho odvčným. Setrváte-li při tom znemravňování českých dívek, nemine vás prokletí!‘ – A ctihodná, dobrodušná, obstarožná paní Pervolfová, matka [...] dvou pražských, vážených učitelek, přeběhla chvatně od paláce Lažanského k Národnímu divadlu, [...] aby mi řekla: ‚Musím vás napomenouti, slečno! [...] přivoláváte na sebe trest, a Bůh vás musí trestat, i budete potrestána, dočkáme se toho, však uvidíte!‘ A hrozila mi rukou tak, až se lidé s podivem na nás ohlíželi.“ Eliška KRÁSNOHORSKÁ, Co přinesla léta: druhá kniha vzpomínek, Praha 1928, s. 125.*

38 K práci Výboru pro volební právo žen viz např. Jana MALÍNSKÁ, „My byly, jsme a budeme!“: české ženské hnutí 1860–1914 a idea českého národa, Praha 2013. K Marii Tůmové viz Eva UHROVÁ, Radostná i hořká Františka Plamínková, Praha 2014.

39 Ke Karle Máchové více viz Eva UHROVÁ, České ženy známé a neznámé, Praha 2008.

40 Zapůjčené z Archivu Národní knihovny ČR.

Obr. 23. Záběr z obecních voleb v roce 1931 na polepu stěny připomíná zásadní změnu, ke které v době první republiky došlo, ženy se staly politickými subjekty.

Obr. 24. Chodba do třetího sálu věnovaná 2. světové válce a příběhu Jiřiny Somolové-Predmerské, ve vitríně mimo jiné její uniforma (battledress).

né volební právo v roce 1905 a také dobový český překlad Bebelovy publikace *Žena a socialismus*.

Do zcela jiného prostředí se pak přesouvali se Sidonií Nádhernou, aristokratkou, která překračovala genderové normy své doby a sociální vrstvy různými způsoby, mimo jiné i tím, že se odmítala podříditi dvojímu morálnímu standardu platícímu pro ženy a muže.⁴¹ Ve výstavě ji reprezentovala její busta, jejíž autorkou je její přítelkyně, sochařka Clara Rilke. S poslední z postav v tomto sále, soukenickou dělnicí, novinářkou a dělnickou agitátorkou Františkou Skaunicovou,⁴² se už návštěvníci a návštěvnice dostávali do období 1. světové války, konkrétně na socialistické mírové shromáždění v Brně, konané 27. dubna 1917, kde pronášela svoji řeč.⁴³

Obr. 25. Vstup do třetího, posledního sálu – do období státního socialismu.

První světová válka, která přinesla zásadní proměnu genderového řádu⁴⁴ a konec „starých pořádků“, první období uzavírala. Válečné situaci žen byla věnována zadní stěna sálu, která s tou přední kontrastovala také „třídně“ – jestliže přední stěna se ženou v přítomnosti měšťanského salonu představovala měšťanský ideál feminity, zadní stěna ukazovala tvrdou realitu dělnických žen – velkoformátová fotografie rozprostírající se přes celou stěnu (opět ve fialovém provedení a v rastru) zachycovala ženy pracující na vojenských dodávkách ve Vítkovicích v roce 1915. Předměty v nikách reprezentovaly „veřejnou“ a „soukromou“ součást válečné každodennosti takové ženy. Vlevo byly vystaveny šaty dělnice z továrny na hřebeny v Libni, které byly zároveň jejím pracovním oděvem. Nika s kuchyňským vybavením a *Válečnou kuchařkou* Danuše Kejřové v pravé části stěny pak dávala nahlédnout do kuchyně takové dělnice.

První republika. Právo na vlastní hlas?

Ze situace první světové války návštěvníci a návštěvnice vstupovali do éry první republiky, které byl věnován druhý, menší sál – přicházeli do prostoru s úplně jinou vizuální estetikou, než jakou reprezentoval sál předchozí, zároveň je vítala swingová píseň z filmu *Advokátka Věra*.

Kladli jsme si zde otázku, jestli první republika skutečně přinesla ženám „právo na vlastní hlas“. Ukazovali jsme ambivalenci období, pokud jde o emancipaci žen,⁴⁵ a zároveň proměnu normy ženskosti. Rovnost pohlaví byla nově deklarována v ústavě⁴⁶ a ženy mohly volit a být voleny na základě všeobecného a rovného volebního práva, o což aktivistky ženského hnutí řadu let usilovaly. Ženy se tedy staly politickými subjekty a spolu s tím i objekty soutěže

41 K Sidonii Nádherné v kontextu našeho tématu viz Alena WAGNEROVÁ, Sidonie Nádherná a konec střední Evropy, Praha 2010.

42 Za výběr a zpracování příběhu této osobnosti děkuji Haně Krutílkové, kurátorce Moravského zemského muzea v Brně.

43 Viz Rudolf KUČERA, Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914–1918, Praha 2013, s. 122.

44 Viz Rudolf KUČERA, Život na příděl, s. 93–123.

45 Blíže k tématu Melissa FEINBERG, Elusive equality: gender, citizenship, and the limits of democracy in Czechoslovakia, 1918–1950, Pittsburgh 2006; Dana MUSILOVÁ, Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939, České Budějovice 2007.

46 121/1920 Sb., Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky, par. 106. Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

Obr. 26. Sousoší Dělník a kolchoznice od Věry Ignatěvny Muchinové, 50. léta 20. století. Jde o bronzový model gigantického pomníku z roku 1937 nacházejícího se v Moskvě.

politických stran – o jejich hlasy se strhla bitva,⁴⁷ což jsme ukazovali pomocí volebních plakátů, kterými různé politické strany na voličky cílily.

To, co bylo do té doby překračováním norem, se stalo normou. Ideál představovala „nová žena“, která byla jakousi metaforou nové republiky, žena emancipovaná, pokroková, moderní, civilizovaná.⁴⁸ Ta byla symbolem onoho vymanění se ze „starých pořádků“, odloučení se od habsburské monarchie. Pomocí dobových plastik, reklamních plakátů i oděvů jsme ukazovali velmi výraznou vizuální stránku této proměny.

Většina z postav v tomto sále zastupovala novou generaci žen, narodila se kolem roku 1900 nebo po něm a do nové republiky vstupovala s nadějí, že zde bude moci plně rozvinout svůj potenciál. Předměty, které každou z postav reprezentovaly, naznačovaly různorodé cesty, jimiž se toto

Obr. 27. Pohled na pravou boční stěnu posledního sálu, ukazující četné obrazy socialistické „nové ženy“ v oficiálním umění a kultuře.

rozvinutí potenciálu ubíralo. Rozhodli jsme se postupovat minimalisticky, každou z postav v sále reprezentoval pouze jeden jediný předmět: Automobilovou závodnici Elišku Junkovou (1900–1994) její plátěná helma, německy hovořící sochařku Mary Duras (1898–1982) její dílo – terakotová plastika s názvem *Zamyšlená*,⁴⁹ skladatelku a dirigentku Vítězslavu Kaprálovou (1915–1940) autograf její *Vojenské symfoniety*,⁵⁰ aristokratku-hokejistku Markétu Podstatzkou-Lichtenstein (1912–1994), pohár pro vítěze v ledním hokeji. Novinářku Milenu Jesenskou (1896–1944) jsme chtěli představit nejen jako popularizátorku moderního životního stylu, ale také jako politickou novinářku a ženu, která se aktivně zapojila do protinacistického odboje.⁵¹ Tuto skutečnost ve výstavě připomínaly drobné předměty z chlebového těsta, které Jesenská v roce 1940 poslala svému otci a dceři z věznice na Pankráci, kam se dostala za svoji odbojovou činnost.

Snahy Marie Tumlířové (1889–1973), první doktorky technických věd v českých zemích a propagátorky mechanizace domácnosti, tentokrát zejména té venkovské, reprezentovala dobová zavařovací souprava.⁵² Senátorku a předsedkyni Ženské národní rady Františku Plamínkovou (1875–1942) zastupoval drobný předmět s velkým symbolickým významem – její senátorská legitimace.⁵³ Průkazka tu představovala symbol i nástroj: Byla symbolem dosažení toho, za co Plamínková spolu se svými kolegyněmi před 1. světovou válkou jako vedoucí postava hnutí za volební právo žen v Čechách bojovala, zároveň byla nástrojem efektivnější práce pro zlepšení postavení žen, jak Plamínková své působení v politice sama vnímala.

Období první republiky jsme ve vztahu k ženské emancipaci nijak neidealizovali. Zavedení volebního práva

47 K tématu viz například Marie FOUSKOVÁ, Ku předu, ženy! Reprezentace feminity na stránkách Ženských novin před obecními volbami 1919, *Střed: časopis pro mezioborová studia střední Evropy 19. a 20. století*, 2013, roč. 5, č. 2, s. 30–56; Marie FOUSKOVÁ, Za lepší život venkovské ženy: obrazy občanského a politického aktérství žen v časopise „Zvěstování“ před obecními volbami roku 1919, *Soudobé dějiny*, 2018, roč. 25, č. 1–2, s. 85–108.

48 Konceptu „nové“, resp. „civilizované“ ženy v pojetí meziválečného Československa byla věnována výstava Moravské galerie *Civilizovaná žena: Ideál i paradox prvorepublikové vizuální kultury* (kurátorky: Martina Pachmanová a Kateřina Svatoňová, 8. 10. – 10. 7. 2022, Brno, Místodržitelský palác) a stejnojmenná publikace (Martina PACHMANOVÁ, *Civilizovaná žena*, Praha 2021).

49 K Mary Duras více např. Ivo HABÁN, *Mary Duras*, Řevnice 2014.

50 K Vítězslavě Kaprálové více např. Jiří MACEK, *Vítězslava Kaprálová*, Průhonice 2014.

51 K životu Mileny Jesenské viz mimo jiné Alena WAGNEROVÁ, *Milena Jesenská*, Praha 2015. Pro její dílo pak zejména Marie JIRÁSKOVÁ (ed.), *Milena Jesenská. Křížovatky (Výbor z díla)*, Praha 2016.

52 K Marii Tumlířové viz jí věnovaná kapitola v popularizační publikaci Evy Uhrové. E. UHROVÁ, *České ženy známé a neznámé*.

53 K Františce Plamínkové popularizační monografie Evy Uhrové. E. UHROVÁ, *Radostná i hořká Františka Plamínková*.

Obr. 28. Plastiky Partyzánka (50. léta 20. století, nesignováno) a Bohatý podzim (1951, Taťána Konstantinová).

a zrovnoprávnění žen v ústavě zdaleka nebyly zárukou rovnosti žen a mužů v profesním, veřejném ani soukromém životě. Společnost pořád stála z velké části na patriarchálních základech, stále platil občanský zákoník z roku 1811, ženy zůstávaly na podpůrných pracovních pozicích a jejich zastoupení v politice bylo minimální.⁵⁴ Kritiku poměrů ve své promluvě vyjadřuje také sama Františka Plamínková, v té době již předsedkyně Ženské národní rady, zastřešující prvorepublikové liberální feministické organizace.⁵⁵ Ukazujeme i postupně sílicí tendence omezovat již zaručená práva žen (zejména právo vdaných žen pracovat) a obranu ženského hnutí proti nim, přičemž druhá republika diskriminační opatření proti ženám skutečně uvedla do praxe.

Obr. 28. Plastiky Partyzánka (50. léta 20. století, nesignováno) a Bohatý podzim (1951, Taťána Konstantinová).

Ve spojovací chodbě se pak veřejnost dostávala do období 2. světové války, která znamenala umlčení kolektivního hlasu žen a využití jejich práce. A seznamovala se s postavou volyňské Češky Jiřiny Somolové-Predmerské, jež se jako příslušnice československé armády zapojila do bojů na východní frontě.

Období státního socialismu. *Vyvlastněný hlas*

Chodbou návštěvníci a návštěvnice procházeli do posledního sálu – přes tzv. třetí republiku vstupovali do období státního socialismu, kterému byla většina sálu věnována. Zde jsme pracovali s konceptem *vyvlastněného hlasu* od Hany Havelkové a Libory Oates-Indruchové. Autorky v souvislosti s obdobím 1948–1989 hovoří přímo o „*vyvlastnění*“ meziválečné a předúnorové feministické agendy komunistickou stranou, která následně instrumentalizovala emancipaci žen pro dosažení svých vlastních ideologických cílů.“⁵⁶

Boční strany sálu ukazovaly pnutí mezi „obrazem“ a „realitou“ socialistické ženy. Pravá stěna pomocí plakátů, nástěnných obrazů a plastik prezentovala různé vizuální reprezentace socialistické „nové ženy“ v dobové oficiální kultuře, do kterých byly ženy socializovány.⁵⁷

Po levé straně sálu jsme se pak snažili alespoň ve zkratce tematizovat každodenní realitu žen, jejich přetížení, absenci sdílení péče a práce v domácnosti mezi partnery, dvojí/trojí břímě žen.⁵⁸ Naproti plastikám brigádnice, milicionářky, parašutistky, zemědělkyně a dalších tak stály – stejně jako ony na piedestalu – odstředivka značky Perla a také postava ženy se čtyřmi rukama. To, co držela v rukou (mohli bychom s nad-

54 Viz např. D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu* nebo M. FEINBERG, *Elusive equality*.

55 „*Patrně, že ženy nesmí se upokojití zdáním politické svobody a že se musí neúchylně domáhati uplatnění všech jejích složek v životní praxi. Zatím jsme od ideálu velmi vzdáleni. Nechci soudit, zda jest to důsledek všude se projevující reakce nebo nemyslivosti. Obě příčiny jsou však nebezpečím pro zdravý vývoj mladého státu. Necht' si nikdo nemyslí, že je věc méně vážná, protože jde o ženy. Jde o princip, o občany. A těm všem, v pravé demokracii nutno měřiti stejně.*“ Františka PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, 1925.

56 Hana HAVELKOVÁ – Libora OATES-INDRUCHOVÁ, Úvod. *Vyvlastněný hlas: proměny genderové kultury v české společnosti v letech 1948–1989*, in: H. HAVELKOVÁ – L. OATES-INDRUCHOVÁ (eds.), *Vyvlastněný hlas*, s. 32.

57 K obrazům socialistické ženy v Československu Denisa NEČASOVÁ, *Buduj vlast – posilíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945–1955*, Brno 2011; Denisa NEČASOVÁ, *Nový socialistický člověk: Československo 1948–1956*, Brno 2018; Jana ORAVCOVÁ, *Mocné ženy alebo ženy moci?: vizuálna kultúra, reprezentácia, ideológia*, Selce 2014.

58 K postavení žen v období státního socialismu viz Veronika ŠPRINCOVÁ, *Postavení žen v Československu v období let 1948–1989 v dobových sociologických výzkumech a datech*, in: Hana HAVELKOVÁ, Libora OATES-INDRUCHOVÁ (eds.), *Vyvlastněný hlas: proměny genderové kultury české společnosti 1948–1989*, Praha 2015, s. 83–124.

Obr. 29. Pohled do třetího sálu, v popředí postava Ludmila Javorová.

sázkou mluvit o jejích atributech) odkazovalo k základním obrazům socialistické ženy, jak je definuje Denisa Nečasová:⁵⁹ pracovnice (v jedné ruce pracovní plášť); manželka; matka (za druhou ruku držela dítě, které vyzvedla ve školce); hospodyně (ve třetí ruce nesla síťovku s nákupem pořízeným cestou z práce) a angažovaná občanka (z kabelky třímané ve čtvrté ruce čouhala brožura s názvem *Za mír a proti jaderné válce*, kterou si vzala domů prostudovat).

Pracovali jsme také s dobovou, k reálnému stavu rovnosti žen a mužů kritickou, karikaturou zveřejňovanou v ženských časopisech.⁶⁰ Ta kontrastovala s plakáty na protější straně. Ve vzájemném protikladu byly také obrazovky s audiovizí z doby normalizace, napravo mohli návštěvníci a návštěvnice sledovat dokument Drahomíry Vihanové *Ženy socialistického Československa* (1975), zachycující mimo jiné šťastné a hrdé tváře žen při přijetí u prezidenta Husáka při příležitosti MDŽ, vlevo pak běžela scéna z filmu *Vražda Ing. Čerta* (1970) podle scénáře a v režii Ester Krumbachové, který genderové vztahy raně normalizované společnosti ironizuje a glosuje pomocí vtípu a metafory.

Uprostřed sálu, mezi tím vším, se opět pohybovalo několik ženských postav. Byly to první ministryně v Československu Ludmila Jankovcová, ve své době nejmladší traktoristka v Československu Zlata Medunová,⁶¹ první astronomka v Československu Ludmila Pajdušáková; žena, která byla v Brně tajně vysvěcena na katolického kněze, Ludmila Javorová,⁶² již zmiňovaná scenáristka, režisérka a výtvarnice Ester Krumbachová⁶³ a disidentka a socioložka Jiřina Šiklová. Vybrali jsme osobnosti reprezentující různá pojetí emancipace, některá z nich byla více konformní s představou, jakou měl o ženské emancipaci socialistický režim, jiná méně, resp. vůbec.

Obr. 30. Pohled do třetího sálu ze zadní strany.

Současnost

Spolu s poslední postavou – Jiřinou Šiklovou, která byla kromě jiného také spoluzakladatelkou organizace a knihovny Gender studies, ve svých počátcích sídlící v jejím bytě, se návštěvníci a návštěvnice přesouvali do doby po roce 1989, období znovunalézání kolektivního hlasu žen a také rozrůžňování hlasů. Na zemi přitom překračovali větu „*Nejsem feministka, ale...*“, vyjadřující ambivalentní vztah k feminismu typický pro českou společnost zejména (ale nejen) v období 90. let 20. století.

Výstavu uzavírala zadní zeď tohoto třetího sálu, reprezentující (stále) aktuální témata spojená s emancipací žen. Na politických transparentech získaných na demonstracích v posledních několika letech jsme zde tematizovali otázky jako násilí na ženách, omezování jejich reprodukčních práv, sladování soukromého a pracovního života nebo politická reprezentace žen. Téma objektivizace ženského těla připomínala kresba holčičky, která se v reakci na přítomnost polonahé ženy v reklamě ptala: „*Tati není té paní v reklamě na pneumatiky zima?*“, kresbu přímo na místě vytvořily členky brněnského spolku Nesehnutí.⁶⁴ Člověk stojící před poslední stěnou měl zeď vnímat v podstatě jako průchozí, měl si uvědomovat, že proces ženské emancipace není u konce, pokračuje, mění se pouze povaha bariér a způsoby reakce na ně.⁶⁵

Úplně na odchodu u dveří pak návštěvníky a návštěvnice čekal ještě poslední textilní baldachýn, který už ale neznázorňoval žádnou konkrétní historickou postavu. Uvnitř bylo nahrávací zařízení a na vnitřní straně baldachýnu otázka: „*Slyšeli jste 25 ženských hlasů z historie, co říká váš hlas?*“ Zde mohli odcházející vyjádřit svůj pohled na po-

59 D. NEČASOVÁ, *Nový socialistický člověk*.

60 Za doporučení konkrétních karikatur děkujeme historičce umění Janě Oravcové.

61 Více k ní její vlastní životopisné vyprávění: Zlata MEDUNOVÁ, *Traktoristka*, Hradec Králové 1951.

62 Více k Ludmile Javorové viz Ludmila JAVOROVÁ – Zdeněk JANČAŘÍK, *Ty jsi kněz navěky: rozhovor s Ludmilou Javorovou*, Praha 2020.

63 Více k ní viz Edit JEŘÁBKOVÁ – Kateřina SVATOŇOVÁ (eds.), Ester Krumbachová, Praha 2021.

64 Poděkování patří Kristýně Pešákové.

65 Už teď, tři roky od otevření výstavy, je jasné, že pokud by se výstava konala nyní, složení artefaktů na poslední stěně by se minimálně z části proměnilo, čestné místo by zde získaly předměty spojené s tématem péče (ať již v profesionalizované, nebo neprofesionalizované podobě), jejíž význam a společenské a finanční nedocenení pandemie koronaviru ještě více nasvítala.

Obr. 30. Pohled do třetího sálu ze zadní strany.

stavení žen v současné společnosti, podělit se o problémy, které trápí je, stejně jako o své dojmy z výstavy, podat nám zpětnou vazbu.

Doprovodné programy

Aktuálními otázkami ženské emancipace jsme se dále zabývali formou doprovodného programu výstavy, který byl poměrně bohatý a pestrý. V Náprstkově knihovně, tedy v prostoru, kde se kdysi scházely členky Amerického klubu dam, jsme uspořádali čtyři diskusní večery. První z diskusí jsme věnovali současnému vnímání feminismu a genderu, tedy pojmům, které v české společnosti (stále, resp. nově) budí různorodé reakce.⁶⁶ Další diskuse se soustředila na, v českém veřejném prostoru poněkud upozaděné, témata postavení žen v církvi.⁶⁷ V souvislosti s 30. výročím jsme uspořádali diskusí o ženách v sametové revoluci s jejími aktérkami.⁶⁸ Poslední debatu jsme symbolicky věnovali obecně hlasu žen v současném veřejném prostoru.⁶⁹

V souvislosti s výročím volebního práva žen jsme uspořádali také procházku po Praze po stopách sufražistek⁷⁰ a ve spolupráci s Národním filmovým archivem (NFA) zorganizovali v pražském kině Ponrepo večer s promítáním dobových i současných filmů o boji za volební právo žen spolu s diskusí s odbornicemi.⁷¹ Spolu s NFA jsme připravili také filmový cyklus na téma „Ženská emancipace v českém a československém filmu“.⁷² Uskutečnil se též, do posledního místa zaplněný, koncert Sboru a orchestru Univerzity Karlovy, který v Českém muzeu hudby provedl známá i zapomenutá díla hudebních skladatelek. Tématu postavení žen v období socialismu se věnovala přednáška spoluautorky

Obr. 31. Část poslední (zadní) stěny třetího sálu – závěr výstavy.

výstavy historičky Denisy Nečasové „Nová socialistická žena“,⁷³ proběhla také řada komentovaných prohlídek výstavy pro širokou veřejnost i studující.

Závěr

Ze zpětné vazby, kterou jsme průběhu výstavy získali, recenzí v médiích, ohlasů na sociálních sítích, návštěvní knihy, e-mailů i osobní komunikace, vyplývá, že výstava i její doprovodný program byly jak u odborné, tak laické veřejnosti hodnoceny poměrně pozitivně. Odbornice a odborníci na dané téma ocenili ideu výstavy, vyváženost a komplexnost pojetí tématu. Zároveň byl ze strany odborné veřejnosti pozitivně nahlížen samotný fakt, že Národní muzeum 100. výročí volebního práva žen a historii ženské emancipace jako takovou připomnělo formou samostatného výstavního projektu. Velmi nás těší, že měla výstava pozitivní ohlas u mladé generace. Mladé návštěvníky a návštěvnice zaujalo moderní pojetí tématu, architektonické řešení s postavami v prostoru, důraz na příběhy jednotlivých žen a také prezentace aktuálních otázek a ryze současných artefaktů. Pozornost mladé generace vzbudily též doprovodné programy věnované primárně právě současnosti.

Proces přípravy výstavy a rešerše předmětů i vizuálních materiálů pro výstavu ve sbírce Národního muzea ukázaly, že sbírky a sbírkotvorná činnost odrážejí genderové stereotypy. Je logické, že se genderový řád dané doby, včetně genderových stereotypů projevuje také v její materiální kultuře. Zároveň genderové stereotypy mají vliv na to, co se stává nebo naopak nestává „sbírkovými předměty“, a tedy součástí hmotného kulturního dědictví. Hledání předmětů

66 Feminismus a gender jako vysvobození nebo hrozba? Z cyklu diskusí o ženské emancipaci, in: Národní muzeum [online] [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/naprstkovo-muzeum-asijskych-africkych-a-americkych-kultur/feminismus-a-gender-jako-vysvobozeni-nebo-hrozba>

67 Vlastním hlasem: Ženy v církvi. Diskuse, in: Národní muzeum [online] [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/vlastnim-hlasem-zeny-v-cirkvi>

68 Vlastním hlasem: Aktérky sametové revoluce. Diskuse, in: Národní muzeum [online] [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/vlastnim-hlasem-akterky-sametove-revoluce>

69 Vlastním hlasem: Hlas žen ve veřejném prostoru. Diskuse, in: Národní muzeum [online] [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/vlastnim-hlasem-hlas-zen-ve-verejnem-prostoru>

70 Za volební právo žen. Vydejte se s námi po stopách aktivistek z počátku 20. století, in: Národní muzeum [online] [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/za-volebni-pravo-zen>

71 Boj za volební právo žen na filmovém plátně + diskuse, [online] [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <https://goot.net/cs/boj-za-volebni-pravo-zen-na-filmovem-platne-diskuse/szfeowo/>

72 Vlastním hlasem / Ženská emancipace v českém a československém filmu, in: Národní muzeum [online] [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/vlastnim-hlasem-zenska-emancipace-v-ceskem-a-ceskoslovenskem-filmu>

73 Nová socialistická žena, in: Národní muzeum [online] [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/naprstkovo-muzeum-asijskych-africkych-a-americkych-kultur/nova-socialisticka-zena>

spojených s ženskou emancipací přineslo řadu zajímavých, překvapivých objevů, vedle toho ale také ukázalo, že ženy jsou ve sbírkách stále zastoupeny zejména v souvislosti s rolemi a jednáním, které jsou vnímány v souladu dobovými genderovými normami a očekáváními. O předměty spojené s tradiční představou ženskosti a ženských rolí, působením žen v domácnosti a rodině nebo o ženskou módu ve sbírkách většinou nouze není. Obtížněji zde však nalézáme předměty, které ukazují překračování genderových norem a překonávání bariér, kterým ženy čelily. Takové předměty, jako je třeba uniforma tramvajové konduktérky z doby první světové války, která reprezentuje zásadní proměnu rolí a statusu žen ve veřejném prostoru v tomto období.⁷⁴ Ta se nenachází ani ve sbírce Národního muzea a dle informací kolegů ani v žádné z dalších oslovených institucí.

Jestliže hledání předmětů spojených s reálným konkrétním prožitkem ženské emancipace není jednoduché, mnohem snáze naopak ve sbírkách narazíme na anonymní obrazy moderní, emancipované či „nové“ ženy v dobovém umění či kultuře. To platí pro dobu, kdy se ženská emancipace stávala ve společnosti normou, pro první republiku a především pak pro období státního socialismu, kdy byla rovnoprávnost žen důležitou součástí režimní sebeprezentace. Národní muzeum díky sbírce Muzea dělnického hnutí, kterou převzalo před několika lety a postupně ji zpracovává, disponuje bohatou kolekcí socialistických plakátů a také uměleckých děl (nástěnných obrazů, soch) socialistického realismu. Jejich prostřednictvím jsme ve výstavě mohli ukázat různé vizuální reprezentace socialistické „nové“ ženy. Charakteristické je, že až na výjimky tato díla nezachycují konkrétní ženy. To, co zůstává ve sbírce uchováno, je anonymní obraz, norma, ideál, do kterého byly ženy socializovány, přičemž s hojností obrazů se tady pojí neviditelnost skutečných žen. Pokud jde o předměty spojené s konkrétními ženami, ty se do muzea dostaly velmi často tehdy, pokud byly tyto ženy nějak propojeny s významnými muži – byly to něčí manželky, dcery nebo matky.

Předměty související s ženským a feministickým hnutím, resp. proženským aktivismem přijímáme v posledních letech do sbírky Národního muzea v rámci dokumentace současnosti veřejného prostoru. To se týká zejména politických transparentů, z nichž některé mohli návštěvníci a návštěvnice vidět právě na poslední stěně výstavy.⁷⁵

Přijetí výstavy ukazuje, že muzea by se rozhodně neměla aktuálními tématům a zásadním společenským otázkám vyhýbat. Naopak, jednou z jejich rolí je pomáhat orientovat se v současném světě tím, že témata rezonující v dnešní společnosti zasazují do různých kontextů, včetně toho historického.

Aby muzea představovala skutečně inkluzivní prostory, které patří všem, je důležité, aby stejně inkluzivní byla samotná akviziční a obecně sbírkotvorná činnost. A zároveň, aby existující mezery ve sbírkách nebyly důvodem k vyloučení jednotlivců/kyň, skupin a dosud marginalizovaných historických zkušeností či hlasů z muzejní (re)prezentace, ale aby tyto mezery naopak byly v rámci muzejní prezentace tematizovány a kriticky reflektovány.

Prameny

- 946/1811 Sb. zák., Obecný zákoník občanský [online]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojujywtcna>
- 121/1920 Sb., Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky [online]. Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constituti-on_1920.html

Literatura

- Marie BAHENSKÁ, Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha 2005.
- Marie BAHENSKÁ, Ženy ve veřejném životě ve druhé polovině 19. století. Spolek svaté Ludmily a činnost Marie Riegrové-Palacké, Český časopis historický, 2005, roč. 103, č. 3, s. 549–571.
- Marie BAHENSKÁ – Dana MUSILOVÁ – Libuše HECZKOVÁ, Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: o ženské práci, České Budějovice 2017.
- Marie BAHENSKÁ – Dana MUSILOVÁ – Libuše HECZKOVÁ (eds.), O ženské práci: dobové (sebe)reflexe a polemiky, Praha 2014.
- Alison BARTLETT – Margaret HENDERSON, Feminism and the museum in Australia: an introduction, *Journal of Australian Studies*, 2016, roč. 40, č. 2, s. 129–139.
- Alison BARTLETT – Margaret HENDERSON, The Australian women's movement goes to the museum: The 'cultures of Australian feminist activism, 1970–1990' project, *Women's Studies International Forum*, 2013, roč. 37, s. 85–94.
- Alison BARTLETT – Margaret HENDERSON, What is a Feminist Object? Feminist Material Culture and the Making of the Activist Object, *Journal of Australian Studies*, 2016, roč. 40, č. 2, s. 156–171.
- Mary BEARDOVÁ, Veřejný hlas žen, aneb Slovo má slečna Triggsová, *Souvislosti. Revue pro literaturu a kulturu*, 2014, č. 1 [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <http://souvislosti.cz/clanek.php?id=1590>
- Kristýna CIPROVÁ – Linda SOKAČOVÁ, Neziskové organizace působící v oblasti rovných příležitostí žen a mužů a feministický aktivismus, in: *Gender a demokracie 1989–2009*, Praha 2009.
- Katherine DAVID, Czech Feminists and Nationalism in the Late Habsburg Monarchy: „The First in Austria“, *Journal of Women's History*, 1991–1992, roč. 3, č. 2, s. 26–45.
- Melissa FEINBERG, Elusive equality: gender, citizenship, and the limits of democracy in Czechoslovakia, 1918–1950, Pittsburgh 2006.
- Marie FOUSKOVÁ, Ku předu, ženy! Reprezentace femininity na stránkách Ženských novin před obecními volbami 1919, *Střed: časopis pro mezioborová studia střední Evropy* 19. a 20. století, 2013, roč. 5, č. 2, s. 30–56.

74 Blíže k těmto proměnám viz Rudolf KUČERA, *Život na přídel*, s. 93–123.

75 Více k vytváření sbírky politických transparentů viz Jitka GELNAROVÁ, Politický transparent jako hmotná paměť veřejného prostoru. Příspěvek k muzejní dokumentaci současnosti, *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia*, 2017, roč. 71, č. 3–4, s. 24–30.

- Marie FOUSKOVÁ, Za lepší život venkovské ženy: obrazy občanského a politického aktérství žen v časopise „Zvěstování“ před obecními volbami roku 1919, *Soudobé dějiny*, 2018, roč. 25, č. 1–2, s. 85–108.
- GELNAROVÁ, Politický transparent jako hmotná paměť veřejného prostoru. Příspěvek k muzejní dokumentaci současnosti, *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia*, 2017, roč. 71, č. 3–4, s. 24–30.
- Jitka GELNAROVÁ – Ema SOUČKOVÁ (eds.), *Vlastním hlasem / In Her Own Voice*, Praha 2019.
- Carol GILLIGANOVÁ, *Jiným hlasem: o rozdílné psychologii žen a mužů*, Praha 2001.
- Ivo HABÁN, *Mary Duras*, Řevnice 2014.
- Hana HAVELKOVÁ – Libora OATES-INDRUCHOVÁ, Úvod. Vyvlastněný hlas: proměny genderové kultury v české společnosti v letech 1948–1989, in: Hana HAVELKOVÁ, Libora OATES-INDRUCHOVÁ (eds.), *Vyvlastněný hlas: proměny genderové kultury české společnosti 1948–1989*, Praha 2015, s. 7–41.
- Hana HAVELKOVÁ – Libora OATES-INDRUCHOVÁ (eds.), *Vyvlastněný hlas: proměny genderové kultury české společnosti 1948–1989*, Praha 2015.
- Ludmila JAVOROVÁ – Zdeněk JANČAŘÍK, *Ty jsi kněz navěky: rozhovor s Ludmilou Javorovou*, Praha 2020.
- Edit JERÁBKOVÁ – Kateřina SVATOŇOVÁ (eds.), *Ester Krumbachová*, Praha 2021.
- Marie JIRÁSKOVÁ (ed.), Milena Jesenská. *Křižovatky (Výbor z díla)*, Praha 2016.
- Jiří KOŘALKA, *Zvolení ženy do Českého zemského sněmu roku 1912*, in: Jiří PEŠEK – Václav LEDVINKA (eds.), *Documenta Pragensia XIII. Žena v dějinách Prahy. Sborník příspěvků z konference Archivu hlavního města Prahy a Nadace pro gender studies 1993*, Praha 1996, s. 307–320.
- Eliška KRÁSNOHORSKÁ, *Co přinesla léta: druhá kniha vzpomínek*, Praha 1928.
- Rudolf KUČERA, *Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914–1918*, Praha 2013.
- Vlasta KUČEROVÁ, *K historii ženského hnutí v Čechách. Amerlingova éra*, Brno 1914.
- Jiří MACEK, *Vítězslava Kaprálová*, Průhonice 2014.
- Jitka MALEČKOVÁ, *Nationalizing Women and Engendering the Nation: The Czech National Movement*, in: Ida BLOOM – Karen HAGEMANN – Catherine HALL (eds.), *Gendered Nations: Nationalisms and Gender Order in the Long Nineteenth Century*, Oxford – New York 2000, s. 293–310.
- Jitka MALEČKOVÁ, *The Emancipation of Women for the Benefit of the Nation: The Czech Women's Movement*, in: Sylvia PALETSCHEK – Bianka PIETROW-ENNKER (eds.), *Women's Emancipation Movements in the 19th Century: A European Perspective*, Stanford 2004, s. 167–188.
- Jana MALÍNSKÁ, „My byly, jsme a budeme!“, české ženské hnutí 1860–1914 a idea českého národa, Praha 2013.
- Jana MALÍNSKÁ, *Volební právo žen do říšské rady, českého zemského sněmu a obcí v letech 1848–1914*, *Střed. Časopis pro mezioborová studia Střední Evropy* 19. a 20. století, 2009, roč. 1, č. 1, s. 24–57.
- Zlata MEDUNOVÁ, *Traktoristka*, Hradec Králové 1951.
- Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, České Budějovice 2007.
- Denisa NEČASOVÁ, *Buduj vlast – posílíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945–1955*, Brno 2011.
- Denisa NEČASOVÁ, *Nový socialistický člověk: Československo 1948–1956*, Brno 2018.
- Jana ORAVCOVÁ, *Mocné ženy alebo ženy moci?: vizuálna kultúra, reprezentácia, ideológia*, Selce 2014.
- Martina PACHMANOVÁ, *Civilizovaná žena*, Praha 2021.
- Františka PLAMÍNKOVÁ, *Žena v demokracii*, 1925.
- Milena SECKÁ, *Americký klub dam: krůček k ženské vzdělanosti*, Praha 2012.
- Milena SECKÁ, *Jen Náprstková, prosím...: neobyčejný život v dobových pramenech*, Praha 2016.
- Milena SECKÁ, *Vojta Náprstek: vlastenec, sběratel, mecenáš*, Praha 2011.
- Milena SECKÁ – Martin ŠÁMAL, *Byl to můj osud...: zápisky Josefy Náprstkové*, Praha 2014.
- Lubomír SRŠEŇ, *Nevšední příběhy portrétů: Puchmajer, Sedláček, Hanka, Rajska, Němcová*, Praha 2011.
- Lucie SWIERCZEKOVÁ, *Tělesná výchova žen a dívek. Klemeňa Hanušová*, in: Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Cesty k samostatnosti. Portréty žen v éře modernizace*, Praha 2010.
- Veronika ŠPRINCOVÁ, *Postavení žen v Československu v období let 1948–1989 v dobových sociologických výzkumech a datech*, in: Hana HAVELKOVÁ, Libora OATES-INDRUCHOVÁ (eds.), *Vyvlastněný hlas: proměny genderové kultury české společnosti 1948–1989*, Praha 2015, s. 83–124.
- Irena ŠTĚPÁNOVÁ – Ludmila SOCHOROVÁ – Milena SECKÁ, *Ženy rodiny Náprstkovy*, Praha 2001.
- Daniela TINKOVÁ, „Oddělené sféry“ – tradiční polarita nebo dědictví 19. století?, in: Milan ŘEPA (ed.), *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*, Praha 2008.
- Eva UHROVÁ, *České ženy známé a neznámé*, Praha 2008.
- Eva UHROVÁ, *Radostná i hořká Františka Plamínková*, Praha 2014.
- Luboš VELEK, *První v Rakousku! Zvolení prvního poslance-ženy Boženy Vikové-Kunětické v roce 1912. Příspěvek k vývoji volebního práva a volebního chování v českých zemích v 19. a 20. století*, in: Milan VOJÁČEK, *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*, Praha 2007, s. 259–319;
- Alena WAGNEROVÁ, Milena Jesenská, Praha 2015.
- Alena WAGNEROVÁ, *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*, Praha 2010.
- Virginia WOOLF, *Tři guineje; Vlastní pokoj*, Praha 2020.

Internetové zdroje

- 2020 Women's vote centennial initiative [online] [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: https://www.facebook.com/2020Centennial/events/?ref=page_internal
- Joanne O'CONNOR, *Suffragette cities: events to mark the centenary of voting rights for women*, in: *The Guardian* [online], 31. 1. 2018 [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z:

- <https://www.theguardian.com/travel/2018/jan/31/centenary-votes-for-women-anniversary-events-parades-exhibitions-suffragette-pankhurst>
- Boj za volební právo žen na filmovém plátně + diskuse, [online] [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <https://goout.net/cs/boj-za-volebni-pravo-zen-na-filmovem-platne+diskuse/szfeowo/>
- Feminismus a gender jako vysvobození nebo hrozba? Z cyklu diskusí o ženské emancipaci, in: Národní muzeum [online] [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/naprstkovo-muzeum-asijskych-africkych-a-americkych-kultur/feminismus-a-gender-jako-vysvobozeni-nebo-hrozba>
- Nová socialistická žena, in: Národní muzeum [online] [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/naprstkovo-muzeum-asijskych-africkych-a-americkych-kultur/nova-socialisticka-zena>
- Vlastním hlasem: Aktérky sametové revoluce. Diskuse, in: Národní muzeum [online] [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/vlastnim-hlasem-akterky-sametove-revoluce>
- Vlastním hlasem: Hlas žen ve veřejném prostoru. Diskuse, in: Národní muzeum [online] [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/vlastnim-hlasem-hlas-zen-ve-verejnem-prostoru>
- Vlastním hlasem / Ženská emancipace v českém a československém filmu, in: Národní muzeum [online] [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/vlastnim-hlasem-zenska-emancipace-v-ceskem-a-ceskoslovenskem-filmu>
- Vlastním hlasem: Ženy v církvi. Diskuse, in: Národní muzeum [online] [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/vlastnim-hlasem-zeny-v-cirkvi>
- Za volební právo žen. Interaktivní průvodce výstavou určený pro děti školního věku, Praha 2020 [cit. 30. 8. 2021] Dostupné zde: https://www.nm.cz/file/f68c0c1353e926f2dbfc8191557c6cff/23463/Za_volebni_pravo_zen.pdf
- Za volební právo žen. Vydejte se s námi po stopách aktivistek z počátku 20. století, in: Národní muzeum [online] [cit. 30. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/za-volebni-pravo-zen>